

Сутність та детермінанти деструктивної конфліктності особистості

Чала Олена Андріївна,
старший викладач кафедри
загальної, вікової та
педагогічної психології
Київського міського
педагогічного університету
імені Б.Д. Грінченка

В роботі проаналізовано зміст поняття деструктивної конфліктності як негативної особистісної якості, викладено її ознаки. Розглянуто механізми виникнення та закріплення деструктивної конфліктності в контексті поєднання об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Ключові слова: конфліктність особистості, деструктивна конфліктність, детермінанти і механізми формування деструктивної конфліктності особистості.

В работе проанализировано содержание понятия деструктивной конфликтности как негативного личностного качества, изложены ее признаки. Рассмотрены механизмы возникновения и закрепления деструктивной конфликтности в контексте сочетания субъективных и объективных факторов.

Ключевые слова: конфликтность личности, деструктивная конфликтность, детерминанты и механизмы формирования деструктивной конфликтности личности.

Постановка проблеми. За умов ускладнення соціально-економічних умов розвитку країни набуває особливої вагомості проблема вивчення конфліктів та конфліктної поведінки. В фокус наукового пошуку

потрапляють питання детермінації та симптоматики конфліктності як особистісної якості, так як їх розуміння є необхідною умовою для розробки методологічних прийомів діагностики, профілактики і корекції означеної деструктивної властивості особистості.

Проблема конфліктів та конфліктності вже давно є предметом багатьох наукових досліджень. Детальне вивчення змісту конфліктних відносин представлено у роботах багатьох зарубіжних вчених минулого і сучасності, зокрема А.Адлера, Е.Берна, В.Вундта, Е.Еріксона, Г.Зіммеля, Я.Морено, Ф.Перлза, К.Роджерса, Е.Фромма, В.Франкла, З.Фрейда, К.Хорні, К.Юнга, та інших. У вітчизняному досвіді філософської, а потім і психологічної науки конфлікти розглядались І.Бердяєвим, В.Соловйовим, Л.Виготським, А.Лазурським, А.Лурія, Н.Ланге, О.Леонтьєвим, С.Рубінштейном та іншими.

Вагомість виявлення психологічних чинників виникнення конфліктності впродовж життєдіяльності й корекції цього феномену зумовлена тим, що вони дозволяють розкрити глибинні детермінанти конфліктної особистості. Прагнення проникнути в природу даного явища привело до появи великої кількості публікацій, серед яких варто виділити дослідження теорії конфлікту О.О.Єршова, Л.О.Петровської, Н.В. Грішиної, Ф.М. Бородкіна, І.Н. Коряка, Т.М. Титаренко, Г.В. Ложкіна, Н.І. Пов'якель, А.Т. Ішмуратова, М.І. Пірен, Ф.Ю. Василюка, О.Ф. Бондаренка, серед зарубіжних вчених Л. Козера, М. Дойча, Д. Скотта та інші.

Однак, при наявності базових психологічних праць щодо феномену конфлікту та конфліктності як особистісної якості, згідно результатів аналізу досліджень, відсутній єдиний підхід до визначення і розмежування понять «конфліктність» і «деструктивна конфліктність». До того ж проблема сутності та детермінації деструктивної конфліктності взагалі залишається відкритою для наукового вивчення.

Отже, **метою статті** є аналіз поняття «деструктивна конфліктність» та з'ясування детермінант її формування.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Визначаючи зміст базових категорій вище означеної проблеми, акцентуємо увагу на понятті конфліктності. *Конфліктність особистості* розуміється як інтегральна властивість, яка виявляється через частоту вступу в міжособистісні конфлікти та характер когнітивного, емоційного, поведінкового реагування в них. За стійкої високої конфліктності людина стає постійним ініціатором напружених стосунків з оточенням. Конфліктність особистості формується внаслідок комплексної дії особистісних детермінант, таких як темперамент, рівень агресивності, рівень домагань, актуальний емоційний стан, акцентуація характеру і т.д., а також соціально-психологічних, серед яких – соціальні установки, цінності, ставлення до опонента, спрямованість у взаємодії «на себе» тощо, а також соціальних факторів, зокрема умов життя і діяльності, соціального оточення, загального культурного рівня. Конфліктна особистість характеризується значною конфліктогенністю, що має глибоко внутрішню детермінацію, та негативно впливає на всі аспекти життєдіяльності людини й її міжособистісну взаємодію.

Взаємне підсилення дії зовнішніх та внутрішніх чинників конфліктності особистості сприяє її закріпленню і трансформації в деструктивну форму. За нашим розумінням, *деструктивна конфліктність* особистості є психологічним феноменом, що має прояв у деструктивній поведінці в конфліктних ситуаціях, продукуванні конфліктів і конфліктогенів, наявності деструктуючих внутрішніх конфліктів.

За словами Т.М.Дзюби, психологічна готовність до взаємодії в умовах конфлікту передбачає три взаємопов'язані та взаємообумовлені компоненти: когнітивний, операційний та особистісний [2, 85]. Відтак, деструктивна конфліктність несе в собі порушення щодо цих компонентів. Зокрема, когнітивний компонент щодо особистості як носія деструктивної конфліктності буде мати ознаки:

- низький рівень конфліктологічної грамотності з неадекватним, спотвореним сприйманням і розумінням конфлікту,
- неспроможність до конструктивного аналізу об'єктивних та суб'єктивних конфліктогенів,
- присутність помилок у визначенні й аналізі проблемної, суперечливої ситуації,
- висунення гіпотез деструктивного розв'язання конфлікту.

Специфікою прояву операційного компоненту є сукупність досвіду, вмінь та навичок розв'язання конфліктів, що виникають в процесі взаємодії особистості з оточуючими людьми. В контексті деструктивної конфліктності буде фігурувати щодо операційного компоненту:

- закріплений досвід негативного, деструктивного подолання конфліктів,
- несформовані вміння попереджувати та усувати проблемні ситуації,
- стабільна схильність до продукування та загострення конфліктів,
- тенденція до побудови суперечливих, конфліктних взаємин.

Деструктивна конфліктність базується на інтеграції ряду інших якостей, що складають зміст особистісного компоненту, зокрема:

- неадекватні життєві цінності та орієнтації,
- високий рівень особистісної тривожності й агресивності,
- значна ригідність разом з низькою здатністю до емпатії,
- низька особистісна рефлексія у поєднанні з неадекватною (завищеною чи заниженою) самооцінкою.

Таким чином, деструктивна конфліктність людини зумовлюється комплексом особистісних чинників, що продукують її, вплив яких перешкоджає особистісному зростанню і саморозвитку.

Визначення детермінант деструктивної конфліктності залежить від розуміння природи особистості, тобто механізми означеної конфліктності можна зрозуміти лише через структуру особистості. За свідченням Н.І.Пов'якель та Н.О.Макарчук, деструктивний характер взаємодії виникає,

коли фігурують такі ознаки особистості як негативна Я-концепція, конфліктність особистості, та поведінкові форми – застосування конфліктогенів, конфліктність поведінки, маніпулятивні технології [4, 27].

Детермінація деструктивної конфліктності як особистісної якості визначається взаємодією об'єктивних і суб'єктивних факторів. Серед суб'єктивних факторів особливе місце займає схильність особистості до вибору негативної, руйнівної тенденції поведінки у конфліктній ситуації. Вона визначає і те, як людина буде сприймати ситуацію, яка виникла, як вона буде оцінювати поведінку іншої людини. Суб'єктивна сторона виникнення і закріплення деструктивної конфліктності пов'язана з тими індивідуальними особливостями людини, які спонукають її бути схильною до стійкої конфліктної поведінки у певній ситуації міжособистісного спілкування.

Однією з таких особливостей є переживання людиною нерозв'язаного внутрішньоособистісного конфлікту. Це питання з'ясовується в роботах К.Хорні, яка, аналізуючи вплив внутрішнього конфлікту на поведінку особистості, зауважує, що «...невротики, втративши надії, можуть перетворитись в деструктивних особистостей, намагаючись одночасно відновити свою цілісність, живучи чужим життям» [6, 170]. Будучи неспроможним конструктивно розв'язати внутрішньоособистісний конфлікт, невротик закріплює в своєму «Я» дисбаланс між моральними цінностями і глибинними потягами і переживаннями, даючи підґрунтя для прояву деструктивної конфліктності у поведінці.

Ця думка розвивається Н.І.Пов'якель, яка зазначає, що «деструктивними, негативними конфліктами вважаються такі внутрішньоособистісні конфлікти, які поглиблюють роздвоєння особистості, переходять у життєві кризи, що супроводжуються суттєвими і глибокими переживаннями, призводять до розвитку невротичних реакцій, виникненню і усталенню непродуктивної конфліктної, аддиктивної й суїцидальної поведінки» [5, 145]. Продовжуючи думку вченого, зауважимо, що максимальний розвиток конфліктуючих структур виснажує особистісні резерви, спричинює психічну

стагнацію чи й деградацію. Негативний вплив деструктивних конфліктів полягає в «зламі» особистості, почутті своєї нікчемності, свого безсилля щонебудь зробити.

Деструктивна конфліктність особистості спочатку фігурує на життєвому шляху особистості як епізодичний прояв, що зумовлюється рядом *ситуативних* чинників, а саме:

- незадоволеністю актуальних психофізіологічних потреб,
- стійким почуттям невпевненості, невизначеності,
- нестійкістю настрою,
- підвищеною збудливістю,
- втомою.

Однак в ході соціалізації особистості формуються стійкі якості та риси характеру, схильність до зіткнень з оточуючими, що викликають негативне відношення до людини, почуття антипатії та протидії, які є наслідком психологічного неадекватного виховання. До таких *особистісних* детермінант деструктивної конфліктності відносимо:

- нестерпність до недоліків інших,
- знижена самокритичність,
- імпульсивність і нестриманість у почуттях,
- упередження щодо людей, які є закоріненими,
- схильність до агресивної поведінки,
- невихованість, відсутність внутрішньої духовної культури,
- егоїзм.

Одним із механізмів закріплення деструктивної конфліктності є порушення рівноваги у соціально-психологічних відносинах. У результаті досліджень Н.В. Грішина встановила, що соціально-психологічні фактори, які пов'язані з становищем людини в системі внутрішньо колективних зв'язків, ступенем її включеності у діяльність і систему відносин мають пріоритет перед індивідуально-психологічними факторами, які характеризують деякі особливості індивідів щодо схильності людини до

різних конфліктних ситуацій [1, 56]. В той же час, особистісні фактори не втрачають своєї важливості у детермінації деструктивної конфліктності. На думку О.О.Єршова, людина стає джерелом конфлікту, коли її спрямованість, інтереси, цінності несумісні з цінностями, інтересами і цілями колективу або окремої людини [3, 35].

Важливим у розумінні детермінації деструктивної конфліктності є той факт, що безпосередні причини тієї чи іншої поведінки пов'язані з низкою суперечностей суспільства, мікросередовища і самої особистості. Основною із них є суперечність між вимогами суспільства і прагненнями особистості до розвитку і самореалізації. Об'єктивні умови створюють потенційну можливість виникнення конфліктності деструктивного змісту, яка може перейти у реальність лише у поєднанні із суб'єктивними факторами. Створюється замкнене коло, коли особистість, потрапляючи у неадекватні форми міжособистісної взаємодії, підкріплює деструктивну конфліктність як особистісну якість, а далі носій деструктивної конфліктності презентує у взаєминах з навколишніми людьми поведінку, що пагубне відбивається на всіх учасниках взаємодії та ускладнює їх взаємовідносини.

Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми обумовленості деструктивної конфліктності доводить, що майже всі дослідники згодні з думкою про взаємодію об'єктивних та суб'єктивних факторів у її детермінації: перші створюють передумову конфліктності, а другі спонукають реалізацію.

Висновки:

Узагальнюючи вищевказане, можна визначити деструктивну конфліктність як негативну рису особистості, яка детермінується психологічними чинниками та проявляється при сприянні соціальних факторів. Механізми виникнення та закріплення деструктивної конфліктності зумовлюються об'єктивними і суб'єктивними чинниками.

Аналіз причин формування деструктивної конфліктності дозволяє виділити її психологічні детермінанти, серед них головними виступають

низька конфліктостійкість, відсутність емпатії, неадекватні рівень домагань та ціннісні орієнтації, низький рівень рефлексії та неадекватна самооцінка, акцентуації характеру і темпераменту. Знання причин виникнення і розвитку деструктивної конфліктності є необхідною складовою її профілактики та усунення.

Подальше дослідження автор планує спрямувати на з'ясування впливу деструктивної конфліктності на формування особистості в юнацькому віці.

Література:

1. Гришина, Н.В. Психология конфликта / Н.В. Гришина. – СПб.: Питер, 2000.
2. Дзюба, Т.М. Психологічна готовність керівника освіти до взаємодії в умовах конфлікту: зміст, структура, особливості / Т.М. Дзюба / Психологія праці і управління: Зб. наук. праць V всеукраїнської науково-практичної конференції. – Част.2. – К.: ІПК ДСЗУ, 2008.
3. Ершов, А.А. Психология соактивности людей / А.А. Ершов. – СПб.: Питер, 1992.
4. Пов'якель, Н.І., Макаруч, Н.О. Особистісні детермінанти подолання конфліктності в юнацькому віці: Навчально-методичний посібник / Н.І. Пов'якель, Н.О. Макаруч. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, «Автореферат», 2006.
5. Пов'якель, Н.І. Внутрішньоособистісні конфлікти студентської молоді у просторі глибинної психології та технологій їх подолання / Н.І. Пов'якель // Конфліктологічна експертиза: теорія і методика. – В. 6.: Актуальні проблеми конфліктної експертизи. – К., 2008.
6. Хорні, К. Наши внутренние конфликты. Конструктивная теория невроза / К.Хорни. – М.: Академический проект, 2008.